

מדינת ישראל
משרד החינוך
אגף אי' חינוך יסודי

א' תחילה

ריכוך המעבר מהגן לבית הספר

השתתפו בכתובת החוברת:

מיכל אנגלרט, יו"ר הפורום לגיל הרך באגף פסיכולוגיה

אורה גולדהירש, מדריכה מרכזת באגף לחינוך קדם-יסודי

אביטל טהר-לב, סגנית מנהל אגף פסיכולוגיה

דורית לחיאני, ממונה ארצית על החטיבות הצעירות ומינהל בית ספרי באגף לחינוך יסודי

אילנה מסט, מדריכה מחוזית לחינוך לשוני במחוז חיפה

דרי דורית נריה, מפמ"ר מתמטיקה בחינוך הקדם-יסודי ובחינוך היסודי

יעל פז, מדריכה ארצית באגף לחינוך יסודי

אורית צאירי, ממונה על המחלקה לחיים בחברה באגף לחינוך יסודי

גילה קרול, ממונה מיומנויות יסוד באגף לחינוך יסודי

חני קרמר, מדריכה ארצית באגף לחינוך יסודי

בטי ריטבו, ממונה הורים ומשפחה באגף שפ"י

ריכוז החוברת: **גילה קרול ודורית לחיאני**

עריכת לשון: **צביה רדיאנו**

עיצוב גרפי: **נעה כהן-שלמון**

הוצאה לאור: **גף הפרסומים, משרד החינוך** gov
www.gov.il

שנת הלימודים תשע"ט // 2018-2019

תוכן העניינים

מבוא.....4

א. היבטים התפתחותיים.....5

1. היבטים התפתחותיים אישיים ובין אישיים של הילד.....5

2. התפתחות שפתית.....10

3. התפתחות מתמטית.....12

ב. ארגון סביבה לימודית.....14

ג. ארגון הזמן.....16

ד. תקשורת עם הורים.....19

ה. הצעות ליישום.....22

1. השבוע הראשון ללימודים.....22

2. יחידת הוראה בנושא החורף.....29

מורות א' יקרות,

כיתה א' היא תקופה שמרבים לדבר עליה בהתרגשות, להתייחס אליה כאל קפיצת מדרגה ולראות בה אחד מהשינויים המהותיים בחיי הילד, **ואתן תהיינה שם**, בשלב קריטי זה, **בתפקיד החשוב ביותר מבחינתו**. אין תפקיד דומה לזה בכל המערכת החינוכית כולה.

אנחנו שמחות להגיש לכן חוברת, בה תמצאו הרחבת העקרונות של מהלך "א' תחילה" ודוגמאות ליישומן.

חוויית הלמידה בכיתה א' היא למעשה ההתרשמות הראשונה של הילד ממערכת החינוך, וכזאת-חשוב שתהייה חיובית, תאפשר הסתגלות מיטבית ותתרום להתפתחותו במכלול היבטים.

מהלך "א' תחילה" שמקדם האגף לחינוך יסודי, נועד להקל ולרכך את המעבר מגן הילדים לבית הספר על הילדים וההורים כאחד. בבסיס מהלך זה עומדת האמונה כי: בית הספר צריך להכין עצמו לקליטת הילדים ולא הילד, הוא שצריך להתאים עצמו לביה"ס.

מטרות "א' תחילה":

1. מבט הוליסטי על הילדים
 2. התחשבות בצרכים התפתחותיים הייחודיים לגיל הילדים
 3. רצף חינוכי מהגן לבית הספר
 4. חווית למידה משמעותית, שתייצר תפישה ועמדות חיוביות אצל הילדים ביחס ללמידה המידע המוצג בחוברת, מושתת על הידוע כיום במחקר על תהליכי למידה של ילדים, ועל תהליכי ההתפתחות שלהם.
- האגף לחינוך יסודי רואה חשיבות רבה למהלך זה, ואתן מהוות את "החלוץ שלפני המחנה" בשנת הלימודים תשע"ט.

אתי סאסי

מנהלת האגף לחינוך יסודי

גילה קרול

ממונה על מיומנויות יסוד

gilacr@education.gov.il

דורית לחיאני

ממונה על חטיבות צעירות ומינהל בית ספרי

doritla@education.gov.il

נשמח לקבל מכן תגובות, מחשבות, ובקשות במהלך שנת הלימודים תשע"ט

1. היבטים התפתחותיים אישיים ובין אישיים של הילד

בתחילת שנות הלימודים המורים פוגשים ילדים שיש ביניהם שונות והבדלים אינדיבידואליים במידת הבשלות והמוכנות שלהם לכיתה א': בהיבטים הרגשיים-חברתיים ובהיבטים האקדמאיים-לימודיים. חשוב לזכור כי קיימת שונות רבה בקצב התפתחותם של ילדים צעירים: בכל ילד תחומים שונים מתפתחים לרוב בקצב אחר. שונות זו היא נורמטיבית ואינה מלמדת בהכרח על קושי. ההתפתחות נתפסת כתהליך פעיל ודינאמי של מהלך החיים. הילד נע לעבר תפקוד מורכב יותר כשהתהליכים הקוגניטיביים, התחושתיים-מוטורים והרגשיים-חברתיים מתארגנים מחדש בכל שלב של ההתפתחות. קצב ההתארגנות והמעבר משלב לשלב בהתפתחות מוכתב במידה רבה על ידי תהליכי הבשלה נירופסיכולוגיים התפתחותיים המערבים אינטראקציה בין מאפייני הפרט לבין הסביבה המשפחתית, חינוכית, תרבותית. מחקרים מראים כי בהיעדר חסך מוקדם קיצוני או פגיעה אורגנית חמורה, מרבית הילדים מסוגלים להתגבר על קשיים מוקדמים וכי קשר מיטיב עם מבוגרים משמעותיים ותוכניות חינוכיות מותאמות הם בעלי השפעה מובהקת ומשמעותית על התהליך ההתפתחותי כולו.

◀ הסתגלות לבית הספר

בתהליך הגדילה וההתפתחות הילדים עוברים בין מסגרות שונות. חוויית המעבר כרוכה בהסתגלות לשינוי. המעבר מציין התחלה חדשה אך גם פרידה. הילד נפרד מהגן שהיה עבורו המקום המוכר והבטוח והוא עתיד להתחיל את לימודיו במסגרת חדשה, בלתי-מוכרת. עם המעבר לבית הספר, הילד נדרש לרכוש מיומנויות חדשות: מיומנויות למידה ומיומנויות רגשיות וחברתיות ולהסתגל לסביבה שונה מזו שהכיר בגן מבנה בית ספר גדול, עמוס ורועש יותר, דרישות פורמאליות, הערכת הישגים וסדר יום אחר, מספר רב של דמויות ועוד. תקופה זו עלולה להציף רגשות שונים אצל כל המעורבים: הילד, הוריו וסביבתו. יש ציפיות שהילד ישתלב במסגרת החדשה, ילמד, יתפתח, ויחוש תחושות של מסוגלות, הצלחה, השתייכות ומימוש עצמי. יחד עם הציפיות עולות שאלות ותהיות בנוגע להצלחת תהליך המעבר והגשמת הציפיות. חוסר הוודאות, תחושת אי-הביטחון עלולים ליצור מתח ולחץ.

חשוב שהמורה, וצוות בית הספר יהיו ערים לשונות בין אישית בתהליכי ההסתגלות, יפעלו להפחית את גורמי הלחץ ויסייעו בתהליך ההסתגלות למערכת תוך חיזוק תחושת המסוגלות של הילד וביטחונו העצמי, למשל: ילדים שנלחצים ממקומות גדולים או רעש - חשוב להכין אותם למעבר, לחשוב איתם מה מסייע להם במקומות גדולים ורועשים ולדאוג שהכיתה

תהיה עבורם מרחב בטוח, נעים ושקט יותר. ילדים שמתקשים יחסית להתמצא במרחב- צריך לתדרך וללוות אותם איך להגיע לכל מקום בבית הספר עד שירגישו ביטחון בהתמצאות. סדר יום קבוע, הכנה למעברים, תזכורות וחזרות מסייעת לילדים.

בנוסף, לעמדות ולתחושות של ההורים יש השפעה על הסתגלות ילדם לבית ספר. לעיתים ההורים חרדים ודואגים מהכניסה למסגרת גדולה ושונה מהמוכר, מתהליכי הלמידה הפורמאליים ומתהליכי ההסתגלות הרגשית והחברתית והאתגרים החדשים המצופים מילדם. לעיתים המפגש של ההורים עם בית הספר "טעון" בחוויות מוקדמות מילדותם כתלמידים או מההתנסות הקודמת עם ילד אחר שלהם. קשר שוטף בין מחנכת הכיתה, לבית הספר להורים הכולל מידע, הכוונה ושיתוף באופן עקבי מסייעים לתחושת הביטחון, ההסתגלות והמסוגלות של הילד.

◀ למידה והתפתחות רגשית חברתית

הסתגלות הילד בבית הספר והצלחתו בלימודים מנבאים גם בריאות נפשית טובה בבגרות. בספרות המחקרית ישנה הסכמה בדבר חשיבות הקשרים הרגשיים-חברתיים הראשונים של הילד כגורם המעצב את תפיסתו העצמית כאדם וכתלמיד ומשמשים בסיס לאינטראקציות החברתיות שלו בעתיד. קשרים אלו משפיעים גם על כישוריו הקוגניטיביים של הילד ועל סיכוייו להשיג הישגים לימודיים גבוהים בבית ספר. **למחנכת הכיתה, תפקיד משמעותי בליווי ובפיתוח הילדים בתחומים אלו:**

בשלות והתפתחות רגשית - התפתחות רגשית מורכבת ממספר רב של גורמים הבונים את הביטחון והדימוי העצמי של הילד. במונח זה מתייחסים לשינויים שמתרחשים ביכולתו של הילד לעבור מתלות לעצמאות, להביע את רגשותיו, לדחות סיפוק, לעמוד בתסכולים ולחוש מסוגלות עצמית. תינוקות וילדים צעירים מרוכזים בעיקר בעצמם ובצרכים שלהם, הם מכוונים לרוב לסיפוק ולהנאה מיידיית. עם העלייה בגיל וההבשלה הרגשית הילדים "נפתחים לעולם" - מתפתחת הנטייה למכוונות לאחר ולמשימה המאפשרים לילד לדחות סיפוק מיידי ולפעול למען מטרה עתידית. פתיחות וסקרנות לרכישת ידע ולהבנת תופעות ותהליכים מאפשרים את הלמידה. המכוונות לאחר מסייעת בפיתוח אמפתיה ועקרונות של חיים משותפים בחברה, על כן קיים קשר הדוק בין ההתפתחות הרגשית לחברתית אצל הילד המתרחשות בהדרגה.

לצוות החינוכי תפקיד משמעותי בפיתוח היכולות הרגשיות הנדרשות בשלב המעבר לבית הספר:

• **עצמאות -** העצמאות היא היכולת של הילד לרצות לעשות דברים בעצמו ולבד ולהאמין שהוא מסוגל. בבית הספר התלמיד נדרש לדאוג לחפציו ולפתח יכולת לעבוד באופן עצמאי בכיתה, לרוב ללא נוכחות צמודה של מבוגר. הלמידה דורשת אקטיביות ואחריות. נדרש מהילד להתארגן, לזכור ולבצע משימות. חשוב שהמחנכים יסייעו לילדים בארגון הלמידה וביכולת שלהם לפעול באופן עצמאי.

• **יכולת לעמוד בתסכולים ובכישלונות** - יכולת זו מאפשרת לילד להמשיך ולנסות להתמודד גם כאשר נתקל בקושי וחווה אכזבות וכישלונות. משימות הלמידה - קריאה, כתיבה ומתמטיקה כמו גם הכניסה למערך חברתי חדש מערבים באופן בלתי נמנע תסכולים, אכזבות וכישלונות בדרך. היכולת של הילד להתמודד עם התסכול - לא לכעוס, ולא לוותר, אלא להמשיך לנסות ולתרגל, היא יכולת הכרחית לרכישת מיומנויות ולהסתגלות יעילה. ישנם ילדים שמתקשים לשאת תסכול סביב חוסר הצלחה גם יחסית. חשוב לעודד מאמץ והצלחות קטנות כגדולות.

• **יכולת לפתור בעיות** - יכולת לנהל לחצים, כעסים וחרדות ולמצוא פתרונות לבעיות שעולות. חשוב לסייע לילדים ברכישת הכלים לפתרון בעיות, בפנייה לעזרה בעת הצורך, בניהול משא ומתן על רצונות וצרכים, להגיע לפשרות ולבקש סליחה במקרה הצורך.

• **יכולת לביטוי רגשות** - הבעה של מגוון רגשות מאפשרת כניסה לעולמו הפנימי של הילד. חשוב מאוד לתת בכיתה מקום להביע מגוון של רגשות ולאמן אותם בזיהוי רגשותיהם ורגשות חבריהם. בבית הספר הילד נפגש חברים בני גילו או גדולים ממנו וכן עם מבוגרים בעלי תפקידים וסמכויות. חשוב לסייע לו להביע את רגשותיו, רצונותיו וצרכיו גם מול דמויות אלו.

פיתוח יכולות רגשיות אלו מסייע בפיתוח תחושת המסוגלות העצמית והערך העצמי.

התפתחות חברתית - מדובר בהתפתחות היכולות והכישורים החברתיים של הילד, בהסתגלותו לחברת הילדים, לקבוצת בני גילו, ולמבוגרים - דמויות הסמכות סביבו. בית הספר ממלא מקום מרכזי בתהליך החברות. זהו גיל המעבר משלב ה"אני" לשלב ה"אנחנו". **קבוצת השווים** הופכת ליותר ויותר משמעותית. הילד בוחן את מקומו בקבוצה, מול האחרים. לעיתים יש קשר עם חבר קרוב ויש עיסוק במשחקים קבוצתיים המאופיינים בחוקים ברורים ובתחרות. כל אחד מאתנו נולד עם מאפייני אישיות שונים ועם טמפרמנט שונה. עם זאת בבית ספר חשוב לעודד שיתופי פעולה והתנהגות פרו חברתית דרכם יכול הילד ללמוד ערכים חברתיים-תרבותיים וכללי התנהגות. הילד צריך ללמוד לוותר, לחכות לתורו, להקשיב לאחר, להביע עמדה ודעה. יש לשים לב בעיקר לילדים המתחברים בכוח או אלו המוותרים והנמנעים מראש. בנוסף בבית ספר הילד צריך ללמוד לקבל את סמכותן של **דמויות סמכות** רבות בנוסף להוריו-מחנך, מורים מקצועיים, מנהל. יש ילדים שמתקשים בקבלת סמכות וינסו למרוד, לנהל מאבקי כוח ולבדוק שוב ושוב את הגבולות. ישנם ילדים אחרים המרגישים נבוכים וחרדים מול דמויות סמכות ויתקשו להביע רעיונות, דעות ורגשות. **חשוב שמחנכת הכיתה תסייע לילדים בהתמודדות עם קבוצת השווים ועם דמויות הסמכות באמצעות פיתוח יכולות חברתיות:**

• **היכולת לשתף פעולה** - התנהגות זו כוללת הצעת עזרה לאחרים וקבלת עזרה, התחלקות, ביצוע משימות לפי תור והיכולת להתפשר

• **כישורי שיחה** - היכולת להקשיב לחבר ולהבין למה הוא התכוון, דיבור ברור ומובן שיכול להעביר מסר ברור ומדויק

- היכולת להבין כיצד אחרים מרגישים, להבין שלאחר ישנם רגשות ולעמוד על טיבם כדי שניתן יהיה להתחשב בהם
- היכולת להביע רגשות חיוביים ושליילים באופן מותאם כך שהאחרים יוכלו להבין אותי
- היכולת להביע את עמדה
- היכולת לקבל מרות ולהישמע לבקשות ולדרישות האחר
- היכולת לקבל את הכללים והחוקים של הקבוצה/המשחק
- היכולת לווסת בין הצרכים שלך לצרכים של האחר
- היכולת לשאת תסכול והפסד

ויסות עצמי - מושג הוויסות העצמי מתייחס ליכולת להיענות להוראה או לבקשה, ליזום התנהגות או לחדול ממנה בהתאם לנסיבות, להתאים את העוצמה, התדירות ומשך הזמן של הפעילות, לדחות סיפוקים, לנקוט התנהגות חברתית נאותה, לווסת תגובה רגשית ועוד. על אף ההיבטים המולדים וההבדלים הבין אישיים בוויסות העצמי, לסביבה השפעה מכרעת על פיתוח יכולות אלו. סביבה חינוכית המיטיבה לפתח ולאמן יכולת ויסות היא סביבה בעלת המאפיינים הבאים:

- עקיבה, סדירה, בטוחה ומגרה מבחינה מספקת
- קשובה, נענית ורגישה לצורכי הילד ולנקודת המבט שלו
- משרה ביטחון ועידוד
- מציבה גבולות וסטנדרטים ברורים ואוכפת אותם בתקיפות
- משמשת מופת ודגם חיקוי
- מספקת הזדמנויות לפעילות של פיתוח ויסות עצמי, כישורי חברה ושיח.

ישנה זיקה בין ויסות עצמי ליכולת הקשב. טווח הקשב והריכוז - משך הזמן הרציף שמשקיעים במשימה. טווח הקשב והריכוז עולה עם הגיל, ממספר דקות עד כרבע שעה לעשרים דקות בגיל הכניסה לכיתה א'. טווח הריכוז מאפשר לילדים ללמוד ברצף מיומנויות בכיתה, לנהל את תשומת הלב, למקד קשב ולהתעלם ממסיחים אחרים בסביבה, למשל: להתרכז בשיעור על אף שהילד חש רעב, או שיש רעש מחוץ לכיתה, לפצל את הקשב בין גירויים שונים, למשל: להעתיק מהלוח ולהקשיב למורה בו זמנית. חשוב להתאים את מבנה השיעור לטווח הקשב והריכוז של ילדים צעירים. חשוב שבכל פרק זמן תהיה הפוגה, התנסות, תנועה או משחק. זהו עדיין האופן שבו הילד לומד ומפתח את המיומנויות החברתיות והרגשיות שלו וכן את מיומנויות החשיבה. ישנה חשיבות גם לאפשר תנועה במרחב ולא רק ישיבה במקום אחד או על הכיסא שעות רבות, שכן ישנו קשר בין ויסות תחושת-תנועתית לבין יכולת למקד ולפצל קשב.

”מה שילדים מרגישים חשוב לא פחות מהאופן שבו הם חושבים, והאופן שבו מתייחסים אליהם חשוב באותה מידה כמו מה שמלמדים אותם.” (shonkoff 2003)

בכניסה לבית הספר המורה משמשת לילד דמות משמעותית שתשפיע על הסתגלותו ועל הצלחתו במסגרת החדשה.

מחקרים רבים מראים שילד שזוכה לקשר חם ובטוח עם המורה שלו, מצליח להסתגל טוב יותר ומגיע להישגים גבוהים יותר מתלמיד שלא נהנה מיחס מסוג זה. **רגישות, היענות לצרכים וזמינות בעת מצוקה מסייעים לילד לחוות את המורה כבסיס רגשי בטוח ומאפשרים לו להפנות את משאביו האינטלקטואליים לחקירה וללמידה.** מחקרים מראים כי יחס חיובי בין מורה לתלמיד בשנות החינוך הראשונות (גן עד כיתה ג') תורם באופן משמעותי לא רק להסתגלות הראשונית לבית הספר, אלא בכלל להתפתחותם החברתית הרגשית והקוגניטיבית ומשפיע על הישגיהם הלימודיים בעתיד. על מנת להיות דמויות משמעותיות, על הצוות החינוכי להכיר ולהבין תכונות אישיות של ילדים ולהיענות לצרכים לימודיים ורגשיים ייחודיים של כל ילד וילד. הצוות החינוכי צריך להיות מודל להתנהלות חיובית, עקיבה ובטוחה לתלמיד בכל תחומי הפעולות ולשמש מודל לוויסות עצמי. **הצוות החינוכי צריך מצד אחד לחזק אקלים רגשי חיובי באמצעות יצירת קשר חיובי עם הילד, הכרה ופיתוח הייחודיות של כל ילד, עידוד וחיזוק בכלל ובפרט התנהגויות פרו חברתיות ומצד שני - למנוע אקלים רגשי חברתי שלילי באמצעות - כללי התנהגות ברורים ואכיפתם, מניעת ביטויי זעם ואלימות וכו'.**

2. התפתחות שפתית

ילדים העולים לכיתה א' מגיעים מהגן עם יכולות לשוניות המאפשרות להם להפיק ולהבין שיח דבור לצרכים תקשורתיים מגוונים, להבין סיפורים המוקראים להם ויש להם ניצני ידע על מערכת הכתב.

◀ כישורי שיחה ושיח דבור

הילדים בגן מתנסים במגוון של מצבים המזמנים להם לנהל תקשורת עם עמיתים בני גילם ועם המבוגרים. באינטראקציות התקשורתיות הם פונים לגננת או לעמיתים ומדברים על רצונות וצרכים שלהם, על נושאים יומיומיים ורלוונטיים להם, על תחומי העניין שלהם, משתפים בחוויות ממאורעות שחוו ומגיבים לדברי הזולת. השיחות בין הילדים מתרחשות בגן במגוון של הקשרים ופעילויות, כגון: בעבודה בפינוק היצירה, בפינוק המשחק ובחצר. במסגרות אלה מתפתחים כישורי השיחה של הילדים המאפשרים ליצור זרימה חלקה ולכידה של חילופי תורות בדיבור. לשיח עמיתים השפעה רבה על רכישת כישורי שיח. עם הזמן מתפתחים כישוריהם של הילדים לחבר במהלך שיחה כמה מבעים ליחידות רציפות ומובנות בעלות עקרונות ארגון משלהן, כגון: הגדרה, טיעון, סיפור או הסבר. אלה הם כישורי **שיח מורחב**, שיח המתייחס לרצפי טקסט נהירים ומאורגנים (בלום - קולקה, 2010). הילדים בגן מביעים שיח מסוג זה בעת הפעילויות השונות: הם מפתחים שיח בדיבורי סביב משחק סוציו-דרמטי, מספרים סיפור או חוויה המבוססים על אירועים שחוו, משחזרים סיפור שהוקרא להם, מספרים סיפור על-פי תמונה, מספקים הסבר לתהליכים שעליהם למדו או מפתחים טענה כתגובה להתרחשות תוך כדי משחק או כתגובה לאירוע שחוו. בשיח המורחב של הילדים מתפתחת היכולת להשתמש באפיונים של **שיח אורייני** כגון: מבנה פעולה של סיפור ואמצעי קישור אופייניים לסיפור היוצרים לכידות.

בכיתה א' צריך לזמן הקשרים ופעילויות הדומים לאלה שבגן שבמסגרתם יוכלו הילדים להמשיך ולפתח את יכולות השיחה שלהם עם עמיתים ולהרחיב את המבעים שלהם. התפתחות כישורי שיח מורחב - אורייני היא תרומה חשובה לפיתוח יכולות הכתיבה והבנת הנקרא בהמשך.

◀ האזנה לקריאת ספרים

קריאת ספרים ופעילות עם ספרים היא חלק משגרת יום הלימודים בגן. קריאת ספרים מתקיימת גם במליאה וגם בקבוצות תוך הקפדה על מתן האפשרות לילדים לעקוב אחר האיוורים המשלימים את הטקסט והמעשירים אותו ואחר הדפדוף וכיוון הקריאה. לקריאה של הספרים תרומה רבה להתפתחות הידע על השפה ובמיוחד על השפה הכתובה. באמצעות האזנה לסיפורים נחשפים הילדים לסגנון השיח של השפה הכתובה ולמבנים האופייניים

לה. הם מתוודעים אל לשון הספר הבונה את משמעות הסיפור ומבינים באמצעותה את ההתרחשויות בסיפור, הם מפתחים מושגים באשר לאופיו של הסיפור ומרחיבים את אוצר המילים שלהם. הדבר החשוב בהקראת הספרים הוא האינטראקציה בין המבוגר המתווך בין הטקסט לילד. הקראת ספרים המלווה בתיווך המבוגר חשובה מאוד הן להעשרת עולמו הפנימי של הילד והן להתפתחות הידע שלו על השפה הכתובה. דיון ושיחה במהלך הקראת ספרים שבאמצעותם קושרים את הסיפורים אל עולם החוויות של הילדים ומעודדים אותם לחשוב, לדמיין, לשאול שאלות על ההתרחשויות בסיפור, כגון: על מעשי הדמויות, על מניעיהן ועל ההשלכות של מעשיהן, מהווים תשתית חשובה להתפתחות כישורי הבנת הנקרא.

בכיתה א' יש חשיבות רבה להמשיך את פעילות הקראת הספרים לילדים. ילדים המקשיבים לסיפורים שקוראים להם מתרגלים להפיק משמעות מהסיפור, להרהר בתכניו ובמשמעויותיו, לדמיין ולקשור את הסיפור אל עולמם האישי, מפתחים יכולות לשוניות וקוגניטיביות שתוכלנה לשרת אותם בתהליכי הבנת הנקרא לכשיקראו בכוחות עצמם.

◀ ניצני קריאה וכתיבה

בגיל הגן מתפתחת התשתית לקראת קריאה וכתיבה. שתי יכולות שהן מרכזיות לרכישת הקריאה - ידע אותיות ומודעות פונולוגית - מתבססות במהלך גן החובה. הילדים מפתחים מודעות לעיקרון האלפביתי, מודעות לכך שאותיות מייצגות פונמות, והם מפתחים מודעות לצלילים המרכיבים את המילים. הפעילות והסביבה הלימודית בגן מזמנות לילדים התנסויות בראשית קריאה וכתיבה. הילדים מתנסים בקריאה של מילים, כגון: שמות הילדים, תבניות מילים נפוצות בסביבת הגן, כותרים של ספרים, שלטים ומילים על גבי אריזות מזון. הם מתנסים בכתיבת שמם, בכתיבת טקסטים קצרים בפינות המשחק השונות, כגון: רשימת מוזמנים למסיבה, מרשמים לרופא, פתקים וברכות. משימות הכתיבה בגן נובעות מנסיבות אותנטיות, ובכך מדגישות את המטרה התקשורתית של הכתיבה, כגון: אירועים אישיים של ילדים - כתיבת ברכה לילד שנולד לו אח או אירועים בגן - הכנה של רשימת מצרכים להכנת סופגניות לקראת מסיבת חנוכה. כתיבתם של הילדים היא בעיקר בכתיב פונטי חלקי שבה העיצורים והתנועות מיוצגים באופן חלקי.

בכיתה א' חשוב להמשיך ולזמן לתלמידים התנסויות בקריאה ובכתיבה לצד הלימוד השיטתי והפורמאלי של מערכת הכתב שמתחיל בכיתה א'. ילדים יכולים וצריכים להמשיך ולהתנסות בקריאת מילים חדשות ולכתוב בכתיבה חופשית מילים או טקסטים קצרים על סמך ניצני הידע שלהם על מערכת הכתב שרכשו בגן, לצד תהליכי הוראה סדורים על מערכת הכתב.

3. התפתחות בתחום המתמטיקה

חשיבה מתמטית היא חלק מחיי היום יום. ילדים מביעים עניין במתמטיקה החל מגיל צעיר; הם שמים לב לצורות גיאומטריות בסביבתם, לומדים לספור ולמנות, לומדים לזהות סדרות וליצור סדרות, למשל: סדרות של דגמים ציוריים חוזרים, ספירה "בדילוגים". הם משווים כמויות, למשל: יש לי יותר או פחות, בוחנים יחסים בין גופים, למשל: האם הכדור יכול להיכנס לתיבה הזו? ועוד.

במתמטיקה, בדומה לתחומי דעת אחרים, העמקת ההבנה מתבצעת על-ידי הבניית המשמעות של מושגים, יחסים ופעולות ועל-ידי גיוון בדרכי ההוראה והלמידה. להתנסויות של התלמידים בבית הספר יש חשיבות ותרומה מכרעת לתהליכי פיתוח החשיבה ולא פחות חשוב, לתחושתם וליחסם למקצוע ולרצון שלהם להמשיך להתמיד ולהעמיק בלמידה. הביטחון ביכולות האישיות והעניין גדלים ככל שיוצרים עבורם סביבת למידה מעניינת ותומכת. חשוב לעשות זאת על-ידי בניית קשרים בין הידע הקיים לבין הידע החדש.

צריך לזכור כי לתלמידים בכיתה א' תפיסות וחוויות מתמטיות אותן חוו בגן ובבית, והן התשתית עימה הם מגיעים לכיתה א'. ההבנה המתמטית של התלמידים הצעירים היא אינטואיטיבית, ובלומדיהם בכיתות א' ו-ב' ההוראה והלמידה מכוונות לסייע להם במעבר ההדרגתי מהבנה אינטואיטיבית להבנה פורמאלית (Mathematization).

פיתוח תובנה כמותית, רכישת מיומנויות חישוביות, גיאומטריות, מדידות, קריאת נתונים והצגתם הם חלק מתוכנית הלימודים הן בקדם יסודי והן ביסודי.

חלק גדול מהפעילויות השוטפות המתקיימות בבית הספר מהוות הזדמנויות ללמוד מתמטיקה וללמד אותה באופן מפורש. למשל, בזמן בדיקת הנוכחות, בשיחה על סדר היום ועל מערכת השעות, בזמן משחק ובזמן של יצירה. אפילו בקשה לפתוח את ספר הלימוד (לאו דווקא במתמטיקה) בעמוד מסוים היא הזדמנות להפנות את תשומת הלב של התלמידים למספר העמוד הקודם ולזה שאחריו.

בקדם יסודי התלמידים לומדים באמצעות התנסויות ולמידה חווייתיות, באמצעות שירים, סיפורים ומשחקים. אך לעתים קרובות, עם המעבר לכיתה א', אופן ההוראה הופך פורמאלי יותר, וההתנסויות החווייתיות בזמן הלמידה פוחתות. שילוב דרכי הוראה חווייתיות צריך להיעשות בכל שלבי הלימוד, ובפרט בכיתות הנמוכות. כדאי להמשיך ולזמן לתלמידים הצעירים למידת מתמטיקה באמצעות למידה חווייתית בדומה לתהליכי הלמידה שבהם התנסו בגנים. השינוי באופן ההוראה הוא תהליך שצריך להיעשות בהדרגה ובכיתות הגבוהות יותר של בית הספר היסודי.

גיוון ההוראה באמצעות משחק, שירה, סיפור ופעילויות יצירה הוא דרך יעילה להעמיק ולהגביר את הסקרנות הטבעית למתמטיקה, להעשיר את השימוש במושגים מתמטיים, לתיאור תופעות הסובבות אותנו ולחבר את המקצוע על התלמידים.

משחק הוא אחת הדרכים היעילות והמהנות לפיתוח חשיבה מתמטית. בזמן המשחק התלמידים נעזרים בידע הקיים, מעמיקים ומרחיבים אותו. למשחקים יש את הפוטנציאל לקדם כישורי חשיבה לוגיים, הבנה של סדרי גודל והכרת צורות וגופים, למשל: חישוב מספר הנקודות של כל שחקן מעמיק את יכולות החישוב, פיתוח חשיבה אסטרטגית כדי לנצח במשחק מקדם תהליכי חשיבה לוגיים.

כדאי שהלמידה המתמטית תתרחש בסביבה של בית הספר על כל רכיביה: כיתה, חלל משותף, גינה מגרש משחקים וכד'.

שירים וסיפורים גם הם דרך יעילה להרחבת מעגלי הלמידה של המתמטיקה. ניתן באמצעותם ללמוד למשל את שמות המספרים, הסדר שלהם ומנייה.

לרשותכם חוברת "[מתמטיקה זה משחק ילדים](#)" המכילה רעיונות לשילוב משחקים, שירים וסיפורים בהוראה. כמו-כן אפשר למצוא הצעות לפעילויות [באתר מרכז המורים](#) ולהתייעץ עם [המדריכים המחוזיים](#).

אחד האמצעים העומדים לרשות המורה כדי לזהות ולאבחן את מיומנויות הלמידה של תלמידיו לאפשר תכניות אישיות, קבוצתיות וכיתתיות שיובילו לשיפור המיומנויות אצל כל אחד מהתלמידים, הוא סביבה לימודית.

סביבות הלמידה השונות הן בכיתה והן מחוצה לה מאפשרות ללומדים התנסות ישירה באמצעים מוחשיים. למידה באופן הזה מזמנת למידה ממשית, אמיתית ואותנטית המעודדת את מעורבות הלומד בתהליך הבניית ידע, מקדמת תהליך למידה טבעי מתוך התנסות ישירה וחוויתית, ובכך מעוררת את העניין והסקרנות של הלומדים, הבנה מעמיקה יותר של מושגים, רעיונות ועקרונות מתחומי דעת שונים. בנוסף הלמידה במרחבי הלמידה השונים (חלל או מסדרון) מחזקת מיומנויות חשיבה ועשייה, מזמנת יחסי גומלין ומעודדת אינטראקציה בין הלומד לסביבתו.

על כן הסביבה הלימודית בכיתה אי צריכה להיות המשך טבעי לגן הילדים. עליה להיות מכבדת ומתאמת למימדי הילדים ולאופן בו הם חווים ופועלים בסביבתם בהתאם לגילם. עליה להכיל משחקים וצעצועים בהם אוהבים ילדים להתנסות כדוגמת: קוביות, משחקי הרכבה מסוגים שונים, "בית" הכולל מרכיבים כמו: מטבח מאובזר בכלי אוכל ובישול, בובות, מכוניות, תחפושות לצד משחקי קופסה להנאה וללמידה. כמו כן חומרים מן הטבע וחומרי יצירה מגוונים ואף גרוטאות מסוגים שונים שיהיו מקור ליצירה ולחקר. שליטה טובה בשפה הדבורה והמשך הפיתוח שלה הם רכיב מרכזי בהתפתחות השפתית שהיא במרכז ההתפתחות הקוגניטיבית. המשחק בצעצועים ובמשחקים סוציו דרמטיים מפתח את השפה, מרחיב את אוצר המילים, מזמן הזדמנויות לתרגל שיח קבוצתי ודיאלוג בין הילדים שבאמצעותם משתפרות היכולות השפתיות שלהם.

חשוב לקבוע בסביבת הלמידה מרחב (חלל או מסדרון) ייחודי לספרי קריאה ולכלול בו מגוון ספרים במגוון רמות קריאות המתאימים לכל תלמידי הכיתה. סביבה לימודית עשירה מבחינה ספרותית תהווה גירוי לסקרנות של הילדים ותשמש מקום לקריאה במהלך כל יום הלימודים.

ניתן לעצב פינה להמלצות של תלמידים על ספר שאהבו, וכן פינה פעילה לספר מרכזי המשתנה לפי שיקול דעת מקצועי או לסופר מרכזי. חשוב שהסביבה תכלול אמצעי שמע כדי לאפשר האזנה לשירים ולסיפורים שילדים אוהבים.

כדי לייצר רצף לימודי המאפשר לתלמידים להמשיך ולפתח את כישורי הכתיבה - תהליך שהחל עוד לפני שהגיעו לכיתה א', מומלץ להכין סביבה לימודית המסייעת והמעצימה את ההיבטים התקשורתיים של הכתיבה, כמו: פינות שבהן לוח תאריכי ימי הולדת של תלמידי הכיתה המזמן כתיבת ברכות או הזמנות, לוח למציאת אבדות. כמו כן מומלץ להציג בסביבה הלימודית "תומכי זיכרון", כגון: כרזות שבהן האותיות, התנועות והמילים שנלמדו; מילונים מסוגים שונים וכן אביזרי כתיבה: צבעים, עפרונות, דפים צבעוניים, פנקסים, פתקים.

חשוב להקצות בסביבה הלימודית מקום לפרסום תוצרי הכתיבה של התלמידים שכן הפרסום הוא אחת הדרכים לעודד אותם לכתוב.

חשוב להציג את אוצר המילים הנלמד וכן את התנועות והצירופים הנלמדים. הייצוגים של מערכת הכתב כולה יוצגו בסביבת הכיתה כבר בראשית כיתה א' ללא קשר עם התקדמות קצב הלמידה. כך תלמידים יהיו חשופים לכלל אותיות האלף-בית והתנועות ויוכלו ליצור היקשים ממה שכבר למדו ולהרכיב צירופים חדשים עוד בטרם ההקניה המפורשת שלהם בכיתה.

המורה, מתכננת את סדר היום כך שתלמידה יוכלו לפעול במרחבים (חלל או מסדרון) השונים הן מתוך בחירה אישית והן בהכוונתה, וזאת בהתאמה לצרכים שלהם.

תחושת ההתמצאות בזמן והיכולת להעריך זמן הנחוץ לביצוע פעולות שונות, נמצאים עדיין בתהליך של התפתחות אצל התלמידים. התלמידים הצעירים מבינים את מושג הזמן במונחים של סדר אירועים אולם לא במונחי שעות ודקות. השגרה עוזרת להם להבין מושגי זמן כגון: "לפני" ו"אחרי" ואף לפתח שליטה עצמית כמו "לחכות עד ש'הזמן הראשון' יסתיים".

ארגון הזמן תורם להתפתחות התלמידים, מסייע למורה ליעל את עבודתו ומקנה תחושת רוגע מאחר שהם יודעים את המתרחש והצפוי.

הבניית שגרת פעילות מוכרת מספקת לתלמידים, לצוות ולהורים מסגרת המשרה ביטחון והמפחיתה מצבים של אי בהירות ובלבול.

מבנה היום מהווה מסגרת יציבה וקבועה לפעילות התלמידים, והאירועים החוזרים ונשנים משרים ביטחון ומקלים על ההתארגנות של הצוות החינוכי.

למבנה היום המתוכנן והקבוע יש השפעה ישירה על פעילות התלמידים בהיבטים שונים:

- התמצאות בזמן ובמרחב (חלל או מסדרון)
- הכרת מערכי הפעילויות
- התמקדות בתוכן הפעילות ולא במסגרתה
- הגברת הביטחון העצמי
- העלאת רמת הפעילות על ידי התנסות חוזרת

למטרות החינוכיות שעומדות לנגד עיני הצוות, צריכה להיות השפעה מכרעת על מבנה היום, ועליו לשאוף לתוכנית שיש בה קביעות בצד גמישות.

סדר יום הוא טוב כאשר הוא עונה על צורכי התלמידים ועל צורכי הצוות, כאשר הוא מותאם לגורמים קבועים ומשתנים וכן לתנאי המבנה והחצר.

הרצף של מרכיבי סדר היום ומשך הזמן של כל פעילות נקבע על פי שיקולים פדגוגיים של הצוות החינוכי. מעקב אחר פעילות התלמידים יאפשר לצוות לזהות צרכים ונסיבות משתנות, לנקוט גמישות ולהכניס שינויים בשגרה המתוכננת. סדר יום צריך לכלול פעילויות מסוגים שונים משום שכל אחד מסוגי הפעילויות מדגיש צד אחר וחשוב להתפתחותו של הילד, לאושרו ולביטחונו.

◀ רכיבי הזמן שמומלץ לקיים בכיתות א':

- זמן למידה במליאה - למידה בקבוצה שלמה המכילה את כל ילדי הכיתה.
- זמני למידה בקבוצות קטנות - פעילויות למידה במרחב (חלל או מסדרון) המשותף או פעילויות במערך למידה והוראה המונחות על-ידי המורה: "איתי ולידי".
- זמן למידה פרטנית או בקבוצה - למידה בקבוצות קטנות (עד חמישה תלמידים) ובאופן יחידני בשעות פרטניות על פי כללי "אופק חדש".
- זמני שגרת חיים - ארוחות, ארגון וסידור המרחבים (חלל או מסדרון), ניקיון והיגיינה.
- זמני פעילות בחצר

לכל סוג זמן יש סימני היכר שמאפשרים לתלמידים להתמצא ולדעת בכל רגע מי עושה מה, איפה ומתי. לכל אחד מסוגי הזמן יש מבנה פנימי משלו. כאשר התלמידים מפנימים את המבנה הפנימי, הם מתמצאים ויודעים להבחין בסוג הפעילות ובמה שנדרש מהם במסגרתה.

מי? עם מי פועלים? מי מנחה את הפעילות? מי קובע מה עושים?

מה? מהו סוג הפעילות? מהו התוכן שלה? באילו חומרים או אביזרים נעזרים? מה התוצר המצופה?

איפה? באיזה מקום במרחב (חלל או מסדרון) הכיתתי מתרחשת הפעילות?

מתי? לפני או אחרי איזו פעילות?

◀ הבוקר - רגע לפני שמתחילים

לכניסת התלמידים בבוקר לכיתה יש חשיבות רבה והשפעה על איכות היום כולו. התלמידים יחושו בטוחים, שייכים ומסוגלים ככל שהם ירגישו שהם מתקבלים בשמחה ובמאור פנים ושהם מתמצאים בסביבה, במה שהיא מזמנת להם, ובמה שמצופה מהם.

מערך הפעילות של הבוקר מתחיל בהכנת המרחב (חלל או מסדרון) לקראת בואם של התלמידים. המורה מכינה מבעוד מועד שולחנות ועליהם משחקי קופסה, או פעילות יצירה, ספרי קריאה וכד'. כאשר התלמידים מתחילים להגיע עם הוריהם, היא פנויה לקבל אותם, להעניק לכל אחד מהם את היחס האישי שנחוץ לו, להיות קשובה להורים ולסייע בפרידה למי שזקוק לכך.

◀ עקרונות לבניית סדר יום

מטרת העקרונות לבניית סדר יום היא לאפשר לצוותים החינוכיים לתכנן את מבנה היום בהתאמה לתנאים הייחודיים של כיתה א' ותוך התחשבות מרבית בצורכי התלמידים.

עיקרון הקביעות - סדר היום צריך לייצר תחושה של יציבות וקביעות לתלמידים. תלמידים המתמצאים בקביעות, יכולים לשאת שינוי. סדר יום מובנה וקבוע נותן להם ביטחון להיות גמישים ולתפקד בתנאים משתנים. כך למשל תלמידים מבינים היטב שינויים בסדר היום הקבוע בתקופה של חג או סביב אירוע מיוחד.

איזון בין מאמץ מוגבר לבין הרפיה - סדר היום צריך ליצור איזון לילד בין מצבים הדורשים מאמץ מוגבר לבין מצבים של הרפיה, משום שיכולתו לתכנן סדר יום מאוזן מוגבלת עדיין עקב חוסר יכולת לאמוד את המאמץ הנדרש ממנו ואת הזמן הנדרש לכל פעילות. כאשר האיזון והגיוון נקבעים על ידי מבוגר בעל ניסיון חיים, הם עוזרים לילד בהתארגנות נכונה יותר ותורמים להתפתחותו מתוך למידה על עצמו, על כוחותיו ועל היכולת שלו.

שילוב בין פעילות בחירה לבין פעילות מתוכננת על ידי מבוגרים - חשיבות השילוב היא בכך שכל אחד מסוגי הפעילויות מדגיש צד אחר וחשוב להתפתחותו של הילד.

כך למשל הפעילות במליאה המתוכננת ומונחה על ידי המורה, דורשת מהתלמידים מאמץ רב של ריכוז, איפוק והתייחסות הדדית. לעומתה, הפעילות בפינוק המרחב (חלל או מסדרון) מתרחשת מתוך בחירה, והיא תוצאה של יוזמת התלמידים אשר יוצרים מציאות משחקית. פעילויות אלה הן דינאמיות ומתקיימות, במרבית המקרים, בקבוצה קטנה אליה חוברים מספר מצומצם של תלמידים.

גיוון במסגרות לומדים - סדר היום צריך לזמן לתלמידים פעילות במסגרות לומדים מגוונות כדי לענות על צרכים שונים. כך למשל פעילות משותפת במליאה מאפשרת את ה"יחד" של התלמידים הפועלים בקבוצה אחת וחווים חוויות משותפות. לעומתה, פעילות בקבוצה קטנה יכולה לאפשר לתלמידים למידת עמיתים וטיפול מיומנות של שיתוף פעולה, ופעילות פרטנית עם מורה מזמנת אפשרות לקשר אינטימי וקרוב בין המבוגר לילד שהוא הכרחי לכל תהליך צמיחה.

התאמה בין משך זמן הפעילות ליכולת הריכוז של התלמידים - כל רכיב מרכיבי הזמן תובע מהתלמידים מאמץ מסוג אחר ובעוצמה שונה. כך לדוגמה זמן הלמידה במליאה צריך להיות קצר יחסית משום שמושם בו דגש על פעילות קוגניטיבית הדורשת מהתלמיד מאמץ לריכוז, לקליטה וכן להתייחסות הדדית. לעומת זאת זמן הפעילות במרחב (חלל או מסדרון) צריך להיות ממושך יותר כדי לאפשר לתלמידים לפתח משחק, לעבוד לעומק בפינוק היצירה ואף לנוע בין המרכזים על פי בחירתם.

המעבר מהגן לכיתה א' מלווה בהתרגשות רבה בקרב ילדים והורים. התרגשות ההורים יכולה להיות מלווה בשמחה גדולה על השלב הנוסף בהתבגרות ילדם, וכן בציפיות ובמשאלות להצלחת ילדם בלימודים, בתחום החברתי, ובתפקוד הכללי במסגרת החדשה. לעיתים לציפיות אלה מתלוות חששות וחרדות בנוגע לכישלונות אפשריים או לשלומם של הילד. רגשות ותחושות שונים אלה מבוססים על ניסיונו של ההורה כילד, כתלמיד או כהורה לאח בוגר. לכל הורה זיכרונות אישיים מבית הספר שלו אשר משפיעים על תפיסתו הנוכחית את מערכת החינוך ועל התייחסותו לכניסת ילדו לכיתה א'.

מחנכת כיתה א' היא איש החינוך הראשון שההורה פוגש בבית הספר. קשר עמה ישפיע במידה רבה על תפיסתו את כלל מערכת החינוך. על מחנכת הכיתה להיות מודעת להתרגשות של ההורים המלווה את המעבר מהגן למסגרת גדולה יותר המציבה בפני הילדים אתגרים חדשים הן בתחומים אקדמיים והן בתחומים של הסתגלות בכלל. להיות רגישה לציפיות ההורים, לתמוך ולהרגיע את חששותיהם. מתוך הנחה שכאשר ההורים רגועים ובוטחים באנשי החינוך, זה יטיב עם הילדים.

מחקרים מראים כי לקיום שיח ושותפות חינוכית עם ההורים השלכות על המוטיבציה של הילדים הצלחתם בלמידה, מניעת התנהגויות סיכון, וכן על הרווחה הנפשית שלהם. שותפות מיטבית אף מעלה את המסוגלות המקצועית של אנשי החינוך וכן את המסוגלות ההורית.

מטרת השותפות החינוכית בין הורים וצוותי חינוך היא טובת הילד והתפתחותו. מדובר בשיח מתמשך, אשר באחריותה של המסגרת החינוכית ליזום ולנהל. שיח כזה מתבסס על אמון, ומתאפיין בכבוד הדדי, הקשבה הדדית ואבחנה של התפקידים הייחודיים של כל אחד מהצדדים.

האמונה של מחנכת כיתה א' בחשיבות הקשר עם ההורים - ההכרה בזכותם של הורים להיות מעורבים וביכולתם לתרום לתפקודו של הילד, מסייעת להוביל את השותפות.

כמו לכל איש מקצוע, טבעי הדבר שלמורה יהיו חששות מביקורת, מחוסר שיתוף פעולה מצד ההורים או מטשטוש גבולות ביחס לתחומי אחריות או סמכות. חלק מהמורות אף עלולות להימנע מליזום דיאלוג שוטף עם הורים. חשוב שהמורה תהיה מודעת לחששותיה ולתגובתה ותשתף חברות צוות אחרות. חשוב להבין כי פעילות יזומה לקידום קשר עם הורים וליצירת תשתית לתקשורת בונה בתנאים מוגנים יכולים למנוע אי הבנות או משברים בעתיד ולהפחית קונפליקטים.

מודעות לשונות בין משפחות: השינויים המהירים בדרך חיינו ובתרבות המערבית מביאים להופעתן של משפחות חדשות ושל סגנונות הורות שונים. חשוב שהמחנכת תכיר את המאפיינים

התרבותיים-חברתיים של ההורים בכיתה מתוך הנחה שלהורים שונים תפיסות שונות לגבי דרכי החינוך, דרך ההתקשרות עם המסגרת החינוכית ומידת המעורבות הנחוצה. כדאי לשים לב לדפוסי משפחות שונים, לדתות שונות ולמוצא אתני, להורות חד מינית, יחידנית, להורים גרושים או פרודים ולמעמד סוציאקונומי. לכל אלה השפעה על הדרך של ההורים לחנך את ילדיהם ועל מאפייני התקשרות עם המסגרת החינוכית. התייחסות מכבדת, מקבלת ומותאמת לסוגים שונים של משפחות היא חיונית על מנת לקיים שיח מיטבי ומכובד.

התייחסות לביקורת: רוב ההורים רוצים שילדיהם יחושו בטוחים ומרוצים בבית הספר. ישנם מצבים שבהם ההורים חשים אי שביעות רצון מההתנהלות של המסגרת החינוכית. ייתכן שציפיותיהם אינן מתממשות והם יכולים לבטא זאת בכעס, בתוקפנות, בדאגה, בהימנעות מקשר, בהרמת ידיים ועוד.

קשה להתמודד עם ביקורת של הורים בייחוד כאשר המחנכת משקיעה את מירב מאמציה על מנת לקדם את ילדם. במצבים אלה חשוב שהמחנכת תהיה מודעת לרגשות שהורים מסוימים מציפים אצלה ותמצא את הדרך לווסת את רגשותיה ולנהל את השיח עם ההורים בצורה מכבדת ועניינית. שיח כזה חשוב שיתבסס על הקשבה פעילה לתחושות ההורים. במקרים מסוימים רצוי להתייעץ עם אנשי מקצוע נוספים שיכולים ללוות את המחנכת ולתמוך בה: יועצת בית הספר, פסיכולוגית, רכזת שכבה, מנהלת ועוד.

תיאום ציפיות והעברת מידע: תקשורת חיובית ואפקטיבית מבוססת על ההבנה כי לאנשים שונים תפיסות וציפיות שונות. הדרך העיקרית לקדם שיתופי פעולה מתחילה בהעברת מידע ביחס לדרכי ההתקשרות, הציפיות מהאחר, ונוהלי העבודה.

המחנכת מתאמת עם כלל ההורים בכיתה את דרך ההתקשרות המתאימה לשני הצדדים: לקבוע את אמצעי התקשרות המתאימים: דוא"ל, וואטסאפ, לוח מודעות, מחברת קשר; לקבוע זמני התקשרות, למשל: החלפת מידע במחברת באופן שבועי, ביום מסוים או שיחות טלפון בשעות הערב; להבהיר תכנים מצופים, למשל: בווטסאפ כיתתי לדבר רק על אירועים משותפים ולא על ילד ספציפי.

המחנכת משתפת את ההורים במאפייני הכיתה, בתוכנית הלימודים, בדרכי ההוראה והלמידה וכן בפעילויות המתוכננות. בהתאם לכך לתאם מראש עם ההורים את התחומים, והמועדים לאורך השנה שבהם יוכלו להיות מעורבים.

המחנכת מעודדת את ההורים ליצור עימה קשר ולשתף אותה במידע על ילדם בדרכים ובזמנים שתואמו מראש.

שיח מעין זה מייצר "חוזה" ראשוני בין מחנכת להורים, מציב תשתית להידברות הדדית ולשיתופי פעולה וכן עוזר למנוע מצבי אי וודאות, טשטוש גבולות וקונפליקטים.

חינוך מיטבי בגן הילדים

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Applications/Mankal/EtsMedorim/9/9-4/HoraotKeva/K-2012-4-1-9-4-10.htm>

הקשר בין מוסדות החינוך ובין הורים פרודים או גרושים:

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Applications/Mankal/EtsMedorim/2/2-3/HoraotKeva/K-2014-7-7-2-3-8.htm>

1. השבוע הראשון בכיתה א'

אין ספק כי השבוע הראשון בכיתה א' הוא "שבוע שיא" שייזכר לאורך שנים. היה זה א' א' מילן בספרו "פו הדב" שכתב: "ברגע שהבנת איזו מכפות הרגליים היא כף הרגל הימנית, כבר אין לך הרבה התלבטויות מי מהן היא הכף השמאלית, וכעת רק נותרה הבעיה להחליט באיזו מהן להתחיל לצעוד". לצוות החינוכי של כיתה א' נתונה הזכות להיות שם עבור התלמידים, ללוות אותם בתחילת דרכם ולסייע להם להבין באיזו מכפות רגליהם נכון להם להתחיל בצעידה.

לפניכם הצעות לפעילויות לשבוע או השבועיים הראשונים בכיתה א'. אין הן כוללות התייחסות לתכנים הלימודיים השוטפים של הכיתה (שפה, מתמטיקה), אלא התייחסות לתכנים המייחדים תקופה משמעותית זו אצל התלמיד הנכנס למסגרת הבית ספרית.

את הפעילויות ניתן לפרוס לאורך התקופה ברמה יום יומית או לבחור מכל נושא פעילות אחת או שתיים. המפתח לבחירה הוא בידי המורה.

נושאי התוכנית:

1. הילקוט שלי: בתקופה זו מתחיל התלמיד להתנסות ב"תלמידאות": הסביבה מעבירה לילד אחריות רבה יותר- עמידה בזמנים, התארגנות עם ציוד מתאים, התמדה במשימות לימודיות גם אם אין "מעניינות" אותו, השלמת מטלות של שיעורי בית או חזרה על הנלמד.

מעמד קניית הילקוט והציוד הנוסף לבית הספר הוא מעמד מרגש עבור התלמיד והוריו. זהו זמן של התכווננות, תקווה להתחלה טובה, להצלחה ולהתפתחות אישית. התלמיד הצעיר יזדקק בתחילה להכוונה בארגון הילקוט, כמו גם הכוונה להתארגנות ולהתנהלות עצמאית בהמשך.

מומלץ לבחור מתוך התוכנית פעילות ליום לימודים. לשיח המתקיים לאחר הפעילות משמעות והשפעה על יכולת הלמידה וההפנמה.

2. ההפסקה: ההפסקה עבור התלמידים היא זמן הכרחי לחילוץ עצמות, לתנועה חופשית, להרגעות מהשיעור בכיתה, לחידוש אנרגיה, לאינטראקציה חברתית.

בתחילת השנה תלמידי א' הצעירים לומדים להכיר את ההתנהלות היומית לפי סימן הצלול: איך ומתי נכנסים לכיתה, כיצד יוצאים להפסקה, מה עושים בהפסקות. הם חווים עצמאות בחצר כשתלמידים רבים ואף גדולים יותר סובבים אותם.

קשרים חברתיים חדשים נמצאים בתהליכי התפתחות ראשוניים, ילדים יוצרים קשרים וחברויות ומפתחים תחושת שייכות וביטחון.

כניסה רגועה מההפסקה מסייעת לאווירה הלימודית בכיתה. פעילות חופשית בזמן ההפסקה מסייעת להפגת לחצים, לשחרור ולהתפנות להמשך היום.

3. דמויות ומקומות בבית הספר: ילדים כמו גם מבוגרים עוברים זמן הסתגלות בבואם למרחב (חלל או מסדרון) סביבתי חדש: נדרש זמן להתמצאות, להיכרות עם דמויות משמעותיות הפועלות בארגון. על המורה ליזום פעילויות להתמצאות במרחב (חלל או מסדרון) הסביבתי, להיכרות עם דמויות מפתח ותפקידן בארגון.

4. משחקי היכרות: תחילת כיתה א' מזמנת לתלמיד היכרויות חדשות. יש שמגיבים בפתיחות ובשמחה ויש שבאים עם חששות, הססנות. למרות ההבדלים בין הילדים, פעילויות בעלות גוון חברתי תורמות לאווירה, לגיבוש הכיתתי ולפיתוח תחושת השייכות והביטחון של התלמיד במסגרת בה שובץ. להלן הפניות לאתרים שבהם רעיונות למשחקי היכרות, למשחקי חדר וחצר.

5. כישורי חיים: בחודש הראשון לכיתה א' מומלץ להקדיש יותר משעה שבועית לכישורי חיים. התוכנית המיועדת לכיתה א' עוסקת בהתאקלמות ובהשתלבות התלמיד במסגרת החדשה. בתקופה זו התלמיד מתוודע אל עצמו בתהליכי מעבר ושינוי. חשוב להעלות למודעות רגשות, מחשבות ופיתוח הזהות העצמית בהווה החדשה.

6. זמן סיפור: סיפור ועוד סיפור ועוד סיפור. אין גבול לחשיבות של חשיפת התלמיד לעולם הספר. אחת הדרכים לחבר את הילד לעולם זה, לעורר בו את הסקרנות ואת הרצון להמשיך ולהרחיב את התוודעותו לעולם הספר מתקיימת בעזרת החשיפה לסיפורים. מורה שמקריאה סיפורים לתלמידים כדרך קבע, מטביעה בהם את החיבור והאהבה לספרות. בתוכנית זו מוצגת רשימה חלקית של מגוון ספרים העוסקים בתלמיד, בראשית שנתו בכיתה א'. קיימים ספרים נוספים העוסקים בנושא. הוסיפו אותם לרשימה המופיעה בהמשך בנספח.

7. סיום יום: סעיף זה מתייחס לאורחות החיים בכיתה לאורך השנה כולה. סיום יום לימודים מאפשר ומעודד שיח, העלאת קשיים, עיבוד חוויות ופיתוח מיומנויות האזנה ודיבור. שגרת יום המעודדת פתיחות, שיתוף והשתתפות, מסייעת לתלמיד במעבר מזמן בית הספר להמשך היום.

שיח המתקיים בקרב קבוצת השווים, מאפשר לדמות החינוכית להיות מודעת לחוויות, לצרכים ולתחושות התלמידים.

יצירת אקלים של שיח פתוח ומכיל כחלק משגרת היום מחזקת את תחושת הביטחון והשייכות של התלמיד.

נושא	מטרה	פעילות
הילקוט שלי	הילד יידע מהם הפריטים הדרושים ללמידה סדירה בבית הספר.	משחק: המורה מביאה סל גדול שבו שלל פריטים השייכים ואינם שייכים לבית ספר. דוגמאות: קלמר, עיפרון, מחק, תפוח, נעלי בית, דבק, חבילת צבעים, מכונת צעצוע, מברשת שיניים, מחדד, מחברת, אייפד, חוברת לימוד, כדור טניס, משחק הרכבה ... התלמיד יוציא בעיניים מכוסות פריט מהסל, יתאר אותו וישער מהו הפריט. כשעיניו פקוחות יחליט האם להכניסו לילקוט וינמק. שיחה: אילו פריטים אחרים הייתם רוצים להביא לכיתה? (הסבירו מדוע)
	התלמיד יידע כיצד רצוי לסדר את הילקוט.	שיר משחק: לפי השיר "מי יכול לשים..." (דתיה בן דור) שרים: מי יכול לשים קלמר על השולחן, אני יכול לשים קלמר על השולחן, כך, כך קלמר על השולחן (x2), מי יכול לשים מחברת על שולחן, אני יכול לשים מחברת על שולחן, כך כך מחברת על שולחן (x2) ... כך ממשיכים ומציינים עוד 3 פריטים שיש בילקוט, ובכל פעם התלמיד מוציא את הפריט ומניח על השולחן. (קופסת אוכל ומפית, חוברת לימוד, עיפרון, מחק...) שיחה: הביטו. על כל אחד מהשולחנות מונח קלמר. מדוע תלמידים מגיעים עם קלמר לבית הספר? איך נסדר את הקלמר כדי שיתאים ליום לימודים? מה חשוב שיהיה בקלמר (ומדוע)? מתי נסדר את הקלמר? ומדוע?
	הילד יבין מדוע וכיצד יש לשמור על הצידוד ללימודים.	נסדר את הילקוט: בוני מבולבלי סידר בערב את הילקוט והגיע כך לכיתה... המורה מביאה לכיתה ילקוט מאוד לא מאורגן: בפנים לכלוך, שאריות מזון, שאריות חידודים, דפים מקומטים, קלמר ובו ארבעה פריטים זניחים, המפית מקומטת בתחתית הילקוט... המורה מזמינה בכל סבב תלמיד ומבקשת ממנו להוציא פריט מהילקוט ולהסביר מדוע לא היה מגיע כך לבית הספר... תלמידים שמעוניינים יראו כיצד ארגנו את הילקוט שלהם ומסבירים את הרציונל.
		משחק: התאמת אות לתמונה: חומרים: קבוצת קלפים גדולים ועליהם תמונות של: דבק, ילקוט, צבעים, חוברת, סרגל, עיפרון, מחברת, קלמר... וקבוצת קלפים שעליהם האותיות: ח, ס, ע, מ, ק, י, צ. בכל סבב מגיע תלמיד ומוצא זוג: תמונה + אות
		מוציאים ומכניסים ציוד - משחק זריזות: המורה מודיעה על שלושה פריטים שיש להוציא בזריזות מהילקוט ולהניח על השולחן. המורה משבחת את התלמידים על המאמץ. המורה מכריזה על הכנסת הציוד וארגונו בילקוט. המורה משבחת את התלמידים על המאמץ. המורה מכריזה על משך זמן חדש ושוב משחקים על זריזות. המורה תקבע עם התלמידים כללים להנחת הילקוט בכיתה: היכן מניחים אותו לאחר הוצאת הציוד, כיצד משאירים אותו לפני היציאה להפסקה וכו'...

נושא	מטרה	פעילות
דמויות ומקומות בבית הספר	התלמיד יכיר בעלי תפקידים בבית הספר.	המורה מקרינה מצגת שבה תמונות של בעלי תפקידים בבית הספר. במהלכה משוחחים על תחומי האחריות של בעלי התפקידים. התלמידים מחולקים לקבוצות ובהפסקה יוצאים לחפש את הדמויות (בעזרת כרטיסיית רמזים) ולקבל מהם חלק ממשחק או פאזל. לכשיחזרו לכיתה, ישלימו בעזרת החלקים משחק או פאזל.
	התלמיד יידע למי עליו לפנות לפי צרכיו ומתי.	בעלי תפקידים: מנהלת, מזכירה, מנהלנית, אב בית, שומר, אם בית - מנקה, ספרנית, יועצת. רצוי להוסיף גם את המורים המקצועיים: חינוך גופני, אומנות, מוסיקה, מחול... מערכי שיעור נוספים: בעלי תפקידים http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Hemed/yesodi/KishoreiChahim/m1.htm
	התלמיד יכיר את מבנה בית הספר ויפתח תחושת שייכות למקום.	משחק סימני דרך: מקומות בבית הספר התלמידים מחולקים לקבוצות. לכל קבוצה מספר. בבית הספר מפוזרים רמזים במקומות שונים ועליהם מספרי קבוצות. התלמידים מקבלים לוח ועליו תמונות של המקומות. התלמידים יוצאים למצוא את הרמזים המפוזרים במקומות השונים, אוספים אותם ומחברים ללוח. מקומות אפשריים: ספרייה, מזכירות, מגרש הספורט, חדרי שירותים, חדר המנהלת, חדר היועצת, חדר ציור או מוסיקה, חדר אב הבית, חצר אחורית או קדמית, חדר המורים... משחק: נספור צעדים מהכיתה שלנו עד לספרייה, עד למגרש הספורט... נחבר ידיים ונהפוך לשרשרת. כמה ילדים נדרשים להיות בשרשרת כדי להגיע לחדר המורים?... מערכי שיעור נוספים: מצאתי לי מקום http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Hemed/yesodi/KishoreiChahim/m1.htm

נושא	מטרה	פעילות
ההפסקה	התלמיד יזהה את הצלצול ותפקידו.	מחנכת הכיתה תספר לתלמידים על ההפסקות, על ייעודן ועל הדרך לזהות את תחילתן וסיומן. המחנכת תיידע את התלמידים אודות כללי בית הספר לזמן ההפסקה.
	התלמיד יידע כיצד לנצל את זמן ההפסקה להנאתו.	במהלך החודש הראשון תשחק המחנכת עם התלמידים במשחקי חצר. המחנכת תכין עם התלמידים רשימה של פעילויות המתאימות לזמן ההפסקה והעונות על צורכי תלמידים שונים.
	התלמיד יחוש בטוח בחצר הבית ספרית.	בשבוע הראשון תצטרף מחנכת הכיתה אל התלמידים בהפסקה, תכוון אותם למגוון משחקי חצר המתאימים לזמן ההפסקה, תצפה בתלמידים ותהיה ערה למצוקות תלמידיה ולאינטראקציות החברתיות שהם יוצרים.
	התלמיד ייצור אינטראקציה טובה עם הסובבים אותו במהלך ההפסקה.	חונכים: בבתי ספר רבים נוהגים תלמידי כיתה גבוהה (ה', ו') לחנוך את תלמידי כיתות א'. כל חונך יצוות לתלמיד כיתה א', ייצא עימו להפסקה, יכיר לו מקומות שהוא אוהב בבית הספר, ישחק איתו וישתף אותו בפעילויות אהובות בחצר.
המקום שלי	התלמיד יידע להתארגן במרחב (חלל או מסדרון) האיש שלו בכיתה. התלמיד יכבד את המרחב של הזולת.	כתיבת משותפת של כללי התנהגות וישיבה בכיתה (כיסא, שולחן) משחק: כיצד נארגן את הציוד האיש במרחב (חלל או מסדרון) האיש בכיתה: היכן מונח הילקוט? היכן מניחים את הציוד האיש בהתחשב בכך שיש עוד תלמידים בסביבתי? משחקי תפקידים המדמים קונפליקטים וסיטואציות חברתיות בנושא מקום הישיבה בכיתה

נושא	מטרה	פעילות
משחקי היכרות	התלמיד יתוודע לחבריו לכיתה. התלמיד יחווה את הכיתה כקבוצה שיכולה לחזק תחושת הביטחון והשייכות.	הפניות לאתרים: http://edu.gov.il/owlHeb/Yesodi/MiktzootVeTchumayLimud/ChevraVeRuach/Pages/PtichatshnatLimudim.aspx www.orianit.edu-negev.gov.il/Sigaltcp/homepage/start.htm http://yeladim.org.il/merkazia_cat http://matal.kaye7.org.il/mador/x5d1 www.yesod.co.il/uploaded_files/documents/migdal_hamisparim_U2129.docx
כישורים חיים	התלמיד יהיה מודע לתחושותיו במצבי מעבר ושינוי. התלמיד יבין שתהליכי הסתגלות הם טבעיים ונחלתם של אחרים.	מומלץ לקיים יותר משיעור שבועי אחד ממגוון השיעורים המופיעים באתר: http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/KishureiChaim/meytaviyut/KishureiHaimLeYesody.htm#3 http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/E8521D7F-52AD-427B-960B-97A1D403E7A4/129017/grad1.pdf
זמן סיפור	טיפול ההנאה מהאזנה לסיפור אהבת הספר	"ספרים הם חברים". ילדים אוהבים שמקריאים להם סיפור. את היום נפתח או נסיים בסיפור ונקיים שיחה חווייתית בעקבותיו. (מה אהבתם או ריגש אתכם בסיפור? האם קרה לכם או לחברכם דבר דומה? וכו...) * רשימת ספרים מצורפת בנספח.
סיום יום	התלמיד יעבד את החוויה האישית וימליל אותה.	מידי יום (לאורך כל השנה) יסתיים יום הלימודים בשיחת סיכום יומית. (כולל על ידי מורים מקצועיים) רעיונות לשיח: דבר חדש שלמדתי היום, אני שמח שהיום..., קושי שנתקלתי בו היום..., איך התגברתי עליו? רוצה להודות - להחמיא ל... כי..., היה לי מעניין..., השיעור... היה לי..., היה לי עצוב כי..., יש לי בעיה..., ילדים יכולים להציע לי עצה?

◀ נספח:

רשימת ספרים העוסקים בתחילת כיתה א' (רשימה חלקית):

חמוטל ואלישע / אייל ברנר, רן שמעוני (הוצאת "פסיפס")
אמא הולכת לכיתה א' (שירים) / תרצה אתר (הוצאת הקיבוץ המאוחד)
כיתה א' של אמא / נאווה מקמל עתיר
מחבוא סודי בחצר בית הספר / נאווה מקמל עתיר
אני בהחלט קטנה מידי לכיתה א' / לורן צ'יילד (הוצאת דניאלה די - נור)
הנסיכה פוזי והתהלוכה של כיתה א' / סטפני גרין (הוצאת "כתר")
אור ומור עולים לכיתה א' / גלילה רון פדר-עמית (הוצאת "מודן")
ספרו לי על כיתה א' / הדס כוכבי (ספריית "עכשיו")
קוראים שש (שירים) / נעמי בן גור (הוצאת הקיבוץ המאוחד)
בום בילי בום כיתה א' שלום / זהר אביב (הוצאת ספריית הפועלים)
סבא הולך לכיתה א' / חנה זוהר (הוצאת הקיבוץ המאוחד)
בְּרָלָה, בְּרָלָה בוא לבית הספר / פנינה קז (הוצאת "כתר")
ליאורה הולכת לבית הספר / קלאוס באומגרט, (הוצאת "מטר")
גיבור / מיה סביר (הוצאת ידיעות אחרונות)
אלי פורש כנפיים / נגה אלימלך (הוצאת הקיבוץ המאוחד)
מכיתה א' באהבה / תמר פיש נחשון (הוצאת "עמיחי")

2. יחידת הוראה בנושא החורף

◀ מבוא

יחידת הוראה זו מדגימה תכנון נושא אינטגרטיבי המשלב מספר תחומי דעת. תכנון זה מאפשר למורה לעבוד במסגרות הוראה משתנות ומאפשר לתלמידים מגוון של התנסויות למידה.

מודל העבודה האינטגרטיבית המודגמת במסמך זה, הוא רב תחומי ובבסיס התכנון יש לקחת בחשבון שני משתנים:

- יצירת רצף קוהרנטי של תהליכי ההוראה והלמידה
- בניית סביבה לימודית המביאה לידי ביטוי את מגוון תחומי הדעת והמאפשרת התנסויות חוזרות ומגוונות בתכנים הנלמדים.

כדי לאפשר לתלמידים לפעול בצורה מיטבית חשוב ליצור שגרות זמן קבועות הכוללות זמן למפגש במליאה, מפגשים בקבוצות קטנות וזמן לעבודה במרחב הלמידה.

חשוב להרגיל את התלמידים לשגרות אלו בעזרת סמילים ומילים כתובות כדי שיוכלו לנהל את זמן הלמידה שלהם בדרך מודעת ואפקטיבית.

יחידת הוראה אינטגרטיבית זו עוסקת **בנושא החורף**.

תחומי הדעת הבאים לידי ביטוי ביחידה הם: מדעים, שפה, מתמטיקה, ואומנות. מטרת תחומי הדעת מובאות בנפרד, אך הן אינן מופרדות בתהליך ההוראה עבור התלמידים.

◀ מטרות מתחום הוראת השפה

1. שימוש באוצר מילים שהולם את הנושא, את הנמענים ואת המטרה.
2. קריאה קולית שוטפת, רהוטה ומדויקת של מילים וטקסטים שנלמדים בכיתה תוך שליטה בצופן האלפביתי והבנת הכתוב.
3. כתיבה של מילים שכיחות ומשפטים הקשורים לנושא הנלמד בהתאם ליכולת הכתיבה של התלמידים בשלב זה של הלמידה שלהם.
4. היכרות עם מגוון של יצירות בנושא החורף.

◀ מטרות מתחום הוראת המדעים

1. איסוף מידע באמצעות תצפית ומד גשם על תנאי מזג האוויר (עננים ומשקעים) וארגוןם בטבלה. תכנית הלימודים במדעים - [התנסויות מרכזיות לכיתות א-ו עמוד 8 - מד גשם](#)
2. היכרות עם טכנולוגיה המגבירה את יכולת האדם למדידת טמפרטורות ולחיזוי מזג האוויר.

◀ מטרות מתחום הוראה המתמטיקה

1. הכרת המספרים 1-20.
2. יכולת מנייה עד 50.
3. חיבור מספרים שלמים בעשרת הראשונה והשנייה.
4. התנסות במדידות ובהבנת הצורך בסקלה מוסכמת.

◀ מטרות מתחום הוראת האומנות

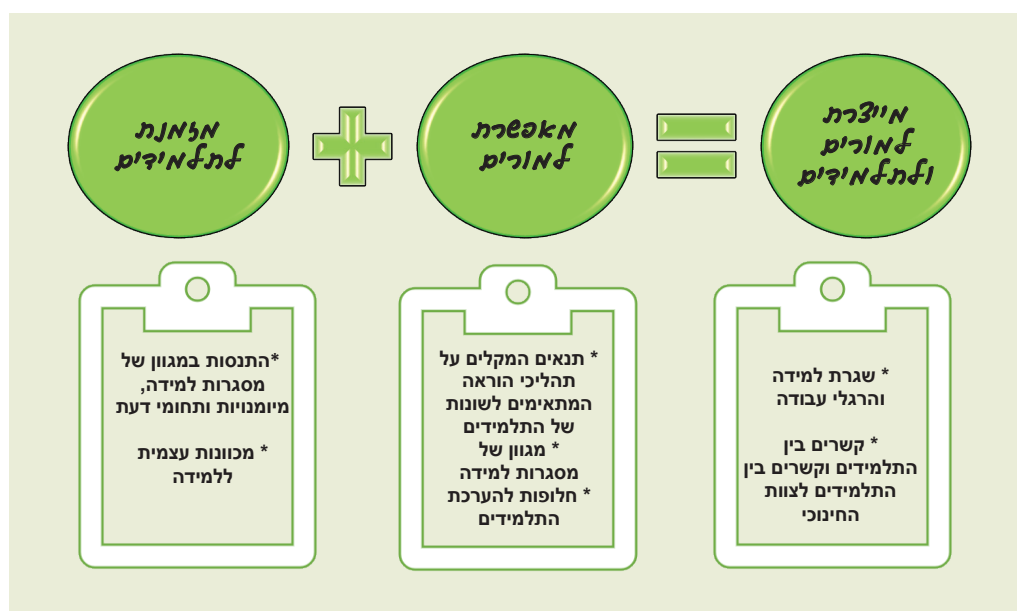
1. העמקת הידע על אומנות בנושא החורף.
2. פיתוח ההבעה והפרשנות של דימויים חזותיים בנושא בחורף.
3. פיתוח היכולת המוטורית והטכנית לעבודה בחומרים ובטכניקות שונות.
4. תכנון אופן התצוגה של תוצרים כך שמשמעותם תתחזק עבור הצופים.

◀ ארגון הסביבה הלימודית

הסביבה הלימודית היא חלק משמעותי בהוראה ובלמידת הנושא ומזמנת לתלמידים היכרות מעמיקה ומגוונת עם נושא החורף בתחומי הדעת השונים.

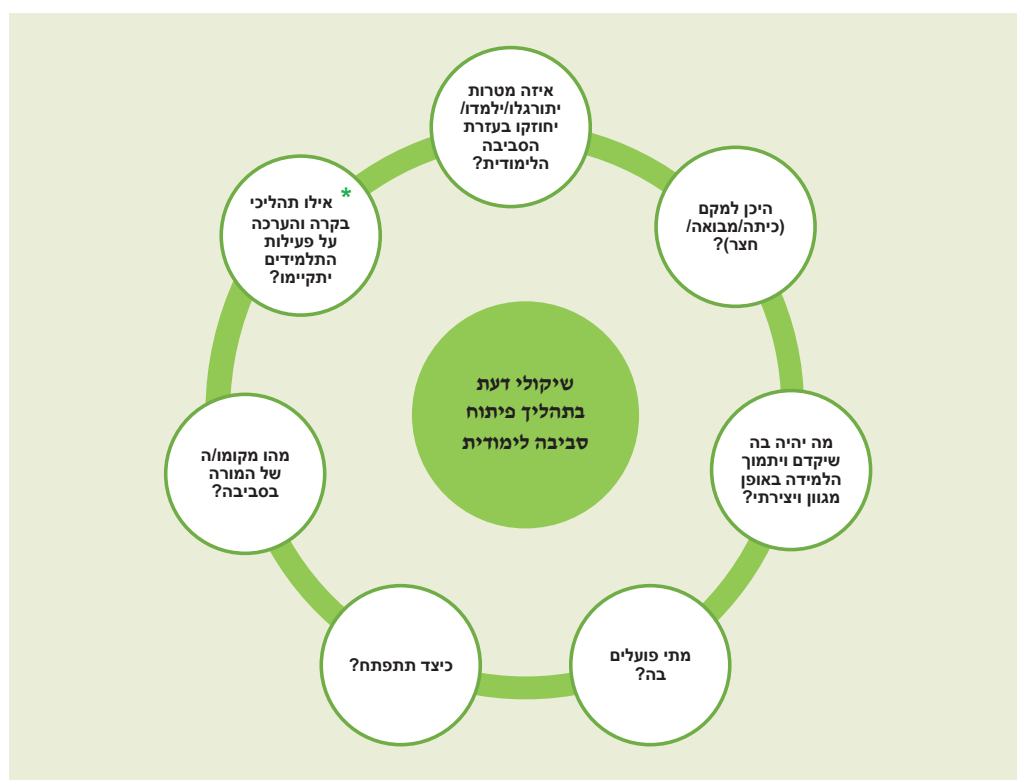
היא מאפשרת התנסויות בתהליכי חקר, תרגול הנלמד בדרכים יצירתיות, יצירה באמצעות מגוון של חומרים ומעודדת ראייה רחבה של הנושא הנלמד.

חשוב לאפשר לתלמידים התנסויות בתהליכי בחירה במרחב הלמידה ולעודד שיח רפלקטיבי שבו נדונים נימוקי הבחירה בפעילות או במרכז זה או אחר.

על המורה להפעיל שיקול דעת בהקמת הסביבה הלימודית ולתכנן סדר עבודה יומי שיאפשר לתלמידים נגישות למרחב הלמידה במגוון של הרכבי לומדים, כגון: קבוצות של תלמידים, זוגות, קבוצת תלמידים עם מורה, תלמיד או זוג תלמידים עם מורה ולמידה עצמאית של תלמידים.

להלן תרשים המכיל שאלות המסייעות לצוות החינוכי בבניית הסביבה הלימודית:

* לא כל פעילות מחייבת הערכה ובקרה.

הצעה לסביבה לימודית בנושא החורף

◀ תחום השפה

- **משחקי מודעות פונולוגית בנושא החורף** כדוגמת פירוק והרכבת מילים, מיון מילים לצליל נלמד.
- **דקלומים קצרים בנושא החורף** - כדוגמת "החורף בא" מאת אמירה ברזילי, "גשם גשם" מאת יחיאל הלפרין. דוגמה לפעילויות בעקבות הדקלומים - קריאה קולית משותפת של הדקלום, השמטה והוספת מילים, יצירה בעקבות הדקלום, סידור ברצף שורות נכון.
- **שירים וסיפורים בנושא החורף** - סיפורים כדוגמת "המטרייה הגדולה של אבא" מאת לוין קיפניס, "שלולי" מאת מירה מאיר, "הגשם של סבא אהרון" מאת מאיר שלו. שירים כדוגמת "בואו עננים" מאת לאה גולדברג, "ילדים ומטרייה" מאת דתיה בן-דור, "חוטים של גשם" מאת אהוד מנור.
- דוגמה לפעילויות - קריאה משותפת, זיהוי נושאים מוכרים, בחירת חלק אהוב, שיח ספרותי.
- **פינת האזנה וצפייה בשירים בנושא החורף** - כדוגמת "רצף שירי חורף" (ניתן למצוא ביוטיוב), "רשימת שירים לחורף" ניתן למצוא בשירונט.
- **חגיגה של יוצרים בנושא חורף** - כדוגמת חיים נחמן ביאליק, לאה גולדברג, לוין קיפניס. דוגמה לפעילויות - היכרות עם היוצרים, השוואה בין יצירות, ציורים בעקבות היצירות, קריאה קולית של מילים מוכרות או מתחרזות.
- **כתיבת ברכות לחברים חולים** - רצוי שבמרכזן זה יהיה "מחסן" של ביטויי לשון נהוגים, כגון: "תהיי בריאה", "החלמה מהירה", "תרגיש טוב". את הביטויים ניתן ליצור עם התלמידים ולהפנותם לכתוב את הברכה לחבר/ה חולה תוך היעזרות בביטויים הללו.
- **אלפון א'-ב' בנושא החורף** - כדוגמת כתיבת מילה שקשורה לנושא החורף לכל אחת מהאותיות, סידור מילים נתונות בנושא החורף לפי סדר א'-ב', הוספת ציור מתאים למילה.
- **כתיבה** - כדוגמת דברים שאוהבים לעשות בחורף, בגדים שמתאימים לחורף, מאכלים שמתאימים לחורף (ציור, כתיבה, שימוש באמצעים טכנולוגיים במידת האפשר - חיפוש מיומן, הקלדה, העתקת תמונה מתאימה).
- **מבחר חידות בנושא החורף** - כדוגמת "מילה היא רק התחלה" מאת חגית אמסטרדם פרנקל.
- **מיון מילים הקשורות לחורף** - כדוגמת "קשור לא קשור", פרטי לבוש, מאכלים, יחיד רבים.

• **התאמת מילים לתמונות בנושא החורף** - כדוגמת התאמת תמונה נתונה למילה נתונה, צילום תמונות של חורף וכתיבת מילה מתאימה. שימוש באמצעים טכנולוגיים במידת האפשר כדוגמת חיפוש בגוגל תמונות, העתקה, הדפסת תמונה, שמירה (בהתאם למסמך CIL).

תמונות מבי"ס "בן גוריון" גבעת שמואל

◀ תחום המדעים

- **לוח מעקב אחר מזג האוויר** - לדוגמה "חזאי תורן" מציין את מזג האוויר על ידי סימון בטבלה, מעקב בעיתון, מעקב אחר מהדורות החדשות, גלישה באתרי מזג אוויר במרשתת במידת האפשר.
- **לוח מעקב אחר כמות הגשם** - בהתאם למד הגשם שייבנה ברצף ההוראה.
- **תמונות של עננים מסוגי שונים** - אפשר למצוא בגוגל תמונות - זיהוי סוג הענן, ציור עננים מסוגים שונים.

- **מרכז קשב וצפייה בנושא היווצרות עננים או גשם, תרדמת החורף של בעלי החיים** - כדוגמת "היווצרות עננים" - משרד החינוך, אנימציה "איך נוצרים עננים" מאת איתי מזרחי, "תהליך היווצרות הגשם" מאת רחל ויצמן.
- **ספרי מידע, ספרי לימוד ועיתוני ילדים בנושא החורף.**
- **תמונות, קטעי מידע קצרים וסרטונים של בעלי חיים בתרדמת חורף** - אפשר למצוא בבריינפופ - סרטון תרדמת חורף, קטעי מידע על הדובים והנחשים בחורף, גוגל תמונות - תרדמת חורף.

◀ תחום המתמטיקה

- **אמצעי מדידה שונים** - למשל קוביות בגודל אחיד, סרגלים, סרטי מידה, כוסות מידה, קנקני מידה (מהמטבח).
- סרגל ספרות ושמות הספרות בזכר ובנקבה.
- תבנית לתרגיל לאיסוף כמות הגשם אחרי שלושה ימים, לדוגמה:

היום הראשון	היום השני	היום השלישי	כמות כוללת			
	+		+		=	
כיצד מדדנו?		כיצד מדדנו?		כיצד מדדנו?		

◀ תחום האומנות

- **סרטון "כשיצירה פוגשת במדע" מאת ענבל ישראל - יצירת ענן בבקבוק.**
- **מבחר תמונות של ציורים בנושא החורף של אומנים שונים** - פעילויות לדוגמה: התבוננות והשוואה בין דימויים, חומרים, צבעים.
- **אתר "יו יו יצירות" - מבחר הצעות ליצירה בנושא החורף.**

רצוי להקדיש מקום קבוע לתצוגת תוצרים בעקבות העבודה בסביבה הלימודית, לאפשר לתלמידים להתבונן בתוצרים של חברים ולהגיב בעל פה או בכתב.

◀ הצעה לרצף ההוראה והלמידה בנושא החורף

רצף ההוראה יכול לכלול שני נושאים מרכזיים הקשורים לנושא החורף - **עננים וגשם**. מבנה ההוראה זהה בשני הנושאים ומכיל את החלקים הבאים: פתיח המהווה כניסה לנושא, מהלך ההוראה והלמידה שבו מושגות מטרות מתחומי דעת שונים וסיכום הלמידה במליאה. רצוי להתחיל את הנושא בסביבות חודש נובמבר לקראת עונת החורף, עם זאת ניתן להתחיל בכל נקודת זמן ההולמת את מזג האוויר ובהתאמה לכיתה על-פי שיקול המורה.

הנושא הראשון:

עננים, עננים, לאן אתם נוסעים ומה אתם עושים?

פתיח

ניתן לבחור פעילות אחת או יותר לצורך פתיחת הנושא:

1. **הצגת שם הנושא** בפני התלמידים ועידוד שיח אודות השאלה מה ידוע לנו על החורף ועל העננים? התחברות לידע קודם.

(זמן משוער 15 דק')

2. **יציאה לחצר בית הספר** עם מצע קשיח לציור, דפי ציור וצבעים. עריכת תצפית על העננים תוך כדי שאילת שאלות מנחות, כגון: איזה צבעים יש לעננים? האם העננים גדולים או קטנים? האם העננים קרובים או רחוקים? לאחר התצפית כדאי לעודד את התלמידים לצייר את העננים ולהציגם בתערוכה בכיתה. יש לאפשר לתלמידים שמכירים את שמות העננים לציין את שמם ואת המאפיינים שלהם. המורה יכול/ה לכתוב את השם מפי התלמידים או לאפשר להם לכתוב בעצמם.

(זמן משוער כשעה)

3. **הקרנת סרטון וידאו "עננים"** מאת שגיב בר ובהמשך גם את מילותיו. זימון שיח בעקבות ההיכרות עם השיר:

(זמן משוער כ- 20 דקות)

בסיום הפתיח י/תציג המורה את הנושאים שיילמדו - כיצד נוצרים עננים וסוגי עננים.

מהלך ההוראה והלמידה

מהלכי ההוראה מסומנים בסמילים בהתאם לתחום הדעת המודגש:

1. **לומדים כיצד נוצרים עננים** - הקרנה במליאה של הסרטון ["יצאנו לטייל עם אגם ושדה-היווצרות עננים"](#) מטעם משרד החינוך. דיון בעקבות הסרטון על אודות המידע שעולה מהסרטון - המורה כותב/ת בנקודות על הלוח "מה למדנו? כיצד נוצרים עננים?" תוך שימוש במושגים מהסרטון ותמונות מדגומות, לדוגמה: השמש מחממת וגוש אוויר עולה למעלה, גוש האוויר מתקרר, כמות אדי המים בתוכו יורדת, אדי המים מתעבים והופכים לטיפות קטנות ולגושי קרח.

(זמן משוער - כשיעור)

2. **עובדים בקבוצות** - המורה בוחר/ת קבוצות של תלמידים שאיתם היא צופה שנית בסרטון תוך כדי חזרה על תהליך היווצרות העננים. בידי המורה רצועות שבהן משפטים המתארים את התהליך. אחרי השיחה החוזרת יקבלו התלמידים את הרצועות שהוצגו ויתבקשו לצייר את השלב בתהליך בהתאם לכתוב על הרצועה. הם יכולים להיעזר בתמונות שהמורה הציגה במליאה. התוצר יכול להיות אישי במחברת או קבוצתי על גיליון נייר גדול. על המורה לתכנן את עבודתו/ה באופן דיפרנציאלי: לבחור עם איזו קבוצות הוא/היא עובד/ת, אילו קבוצות יכולות לעבוד באופן עצמאי ומי מבין התלמידים יכול לשמש כמורה צעיר לתלמידים אחרים.

(זמן משוער כ-20 דקות לכל קבוצה)

3. מכירים סוגי עננים - התלמידים מתחלקים לזוגות ויוצאים לחצר בית הספר לתצפית על עננים. רצוי לצייד את התלמידים בלוחות קטנים מחיקים ובטושים לצורך תיעוד העננים. לאחר התצפית התלמידים חוזרים לכיתה ומתארגנים בקבוצות על פי סוגי עננים שתועדו (גדולים, קטנים, שחורים, לבנים, עגולים...). כל קבוצה בתורה תדווח על סוגי העננים שנצפו. בסיום הדיווחים יכתוב/תכתוב המורה סיכום בעזרת תמונות, שמות מדעיים והסברים על שניים/שלושה סוגי עננים, כגון:

ענני נוצה - עננים גבוהים מאוד הנראים כנוצות לבנות. נמצאים בערך חמישה עשר ק"מ מעל האדמה. הם עשויים גושי קרח קטנטנים.

ענני כבשים - עננים נמוכים מענני נוצה, שגובהם כש-7-8 ק"מ מעל פני האדמה. הם קיבלו את שמם בגלל צורת הכדורים כדורים שלהם המזכירה עדר כבשים.

ענני צעיף - העננים הנמוכים ביותר שמכסים את כל פני השמיים כמו צעיף שעוטף את הצוואר.

(זמן משוער כשעור)

4. צופים ומתעדים סוגי עננים - לאורך מספר ימים יצפו התלמידים בסוגי העננים ויתעדו בדף מעקב אישי. ניתן ליזום שיחה על אודות מספר הפעמים שהופיע סוג זה או אחר של ענן ולהדגים פעולות של חיבור בעשרת הראשונה של סוג מסוים של עננים (או יותר). למשל: ביום ראשון ראינו שני ענני כבשים, ביום שני לא היו ענני כבשים, ביום שלישי היו שלושה ענני כבשים. כמה ענני כבשים ראינו לאורך התצפית?

יום ראשון	יום שני	יום שלישי	כמות כוללת
מקום לציור 	מקום לציור 	מקום לציור 	
2		3	5

(זמן משוער כחצי שעה)

5. מכירים בקבוצות שירים ודקלומים בנושא עננים - קריאה קולית משותפת בקבוצות של שיר קצר או דקלום בנושא עננים. המטרה היא לאפשר לתלמידים לקרוא תוך הישענות על המקצב המקל על הזיכרון, תוך קידום וביסוס הידע הפונולוגי ללא קשר לשיטת הוראת קריאה זו או אחרת. על המורה לבחור את מילות העוגן שכל התלמידים יקראו בקריאה מדויקת ושוטפת. חשוב לבחור במילים הקשורות לנושא הנלמד, כגון: עננים, גשם, טיפות, מים. ניתן למצוא

שירים קצרים ודקלומים גם בחומרי הלמידה (ספרי הלימוד). על המורה לבחור כארבעה חמישה שירים או דקלומים (כמספר הקבוצות בכיתה) ולהפעיל שיקול דעת לגבי משך התיווך ואופן התיווך לכל קבוצה וקבוצה. בסיום ההקניות בקבוצות תציג כל קבוצה בתורה בדרכים מגוונות (שירה, המחזה, קריאה משותפת וכד') בפני שאר תלמידי הכיתה את השיר/דקלום הנלמד. כדאי במידת האפשר לקרין את כל השירים והדקלומים בפני התלמידים ובנוסף לתלות אותם בסביבה הלימודית. הצגתם בסביבה הלימודית תאפשר להמשיך ולתרגל את הידע הפונולוגי תוך כדי משחק והאזנה למקצב ולשטף קריאה תקין.

להלן רשימת הצעות לפעילויות לקידום השליטה בצופן בעקבות **"שיר הגשם"** שכתבה לאה גולדברג. חשוב לזכור כי קידום וביסוס השליטה בצופן יתקיים רק לאחר שיח ספרותי אומנותי אודות השיר/ הדקלום.

 (זמן משוער 1-2 מפגשים לכל קבוצה בהתאם לצורך, כעשרים דקות לכל מפגש.)

- **האזנה** לשיר תוך כדי מעקב עם האצבע אחר המילים.
- **קריאת מקהלה** - מורה ותלמידים יחד.
- **"חיבוק שורה/מילה/אות נבחרת"** - בעזרת כפות הידיים תלמידים תוחמים שורה/מילה/אות.
- **קריאה לסירוגין** - המורה תקרא חלק מהשיר, התלמידים יקראו מילים על פי בחירת המורה. על המילים הם יתכוננו מראש. חשוב שהמילים יהיו משמעותיות לנושא הנלמד, כגון: עננים, גשם, לאילן, ולפרח הקטן.
- **איפה כתובה המילה?** התלמידים מוצאים מילה שהמורה אומרת בטקסט הכתוב, מילים שהמורה בוחרת.
- **מה מתחיל ב... מה מסתיים ב...** בהתאם לבחירת המורה.
- **זיהוי וקריאת מילים חוזרות** - גשם, טיף.
- **מה כתוב כאן?** - המורה מצביעה על מילה נבחרת והתלמידים קוראים אותה.
- **ספירת צלילים** במילה מסוימת בהתאם לבחירת המורה.
- **הוצאת מילה וקריאתה** ללא הקשר לשיר.
- **סידור שורות/מילות השיר** ברצף הנכון.
- **זיהוי וקריאה מדויקת של מילים חוזרות** - טיפותיי-שדותיי, אילן-קטן.
- **איור מתאים** לשיר/לשורה/למילה.

6. **יוצרים עננים במגוון של חומרים** - רצוי להעשיר את פינת היצירה במגוון של חומרים, כגון: צמר גפן, קלקר, בדים אשר בעזרתם יוכלו התלמידים ליצור עננים מסוגים שונים ולהציגם בתערוכה כיתתית.

טיפה ועוד טיפה - כמה גשם יורד כאן?

פתיח

ניתן לבחור פעילות אחת או יותר לצורך פתיחת הנושא:

1. האזנה ליצירה "ארבע העונות של וואילדי" - התמקדות בחלק של החורף. ניתן לצפות בסרטוני וידאו של היצירה (אפשר למצוא ביוטיוב), לשוחח עם התלמידים על תחושות, רגשות, שהם חווים בעת האזנה ליצירה. זמן משוער כעשרים דקות)
2. התבוננות בציורים שציירו אומנים בנושא החורף והגשם - איסוף התמונות יכול להתבצע גם בעזרת התלמידים. התבוננות והשוואה בין דימויים, שימוש בחומרים, צבעים. (זמן משוער כחצי שעה)
3. קריאה משותפת של תפילת הגשם/ ברכת טל ומטר/ברכנו - ניתן להקרין סרטוני וידאו ולצפות בהם (אפשר למצוא ביוטיוב), לדון עם התלמידים על הציפייה לגשם, חשיבותו לאדם ולטבע.
4. האזנה לסרטוני וידאו של השירים "חוטים של גשם" "ברקים ורעמים" וצפייה בהם - (אפשר למצוא ביוטיוב). שיחה בעקבות ההאזנה והצפייה על חוויות אישיות הקשורות לגשם.

בסיום הפתיח י/תציג המורה את הנושא שיילמד - **כיצד מודדים את כמות הגשם שיורדת?**

מהלך ההוראה והלמידה

מהלכי ההוראה מסומנים בסמלילים בהתאם לתחום הדעת המודגש:

1. דנים במליאה - חשוב לעורר במליאה שיחה על אודות תשובה לשאלה "כיצד נמדוד את כמות הגשם היורדת?" יש לאפשר לתלמידים להציג מגוון של רעיונות, לכתוב את הרעיונות על הלוח/המקרן ולדון ביתרונות ובחסרונות של כל רעיון. במידת הצורך אם רעיון "מד הגשם" לא עלה, רצוי להציג בפני התלמידים. לאחר שכל הרעיונות נאמרו, כדאי לאפשר לתלמידים לבחור ברעיון הטוב ביותר למדידת גשם תוך נימוק מדעי, כגון: מי הגשם ייאספו, כלי המדידה יהיה עמיד. השיעור יסתיים כאשר כלי המדידה נבחר ברוב קולות.

(זמן משוער - כשיעור)

2. לומדים כיצד להכין מד גשם - המורה בוחרת קבוצות של תלמידים בהתאם לשיקוליו/ה ומפגיש/ה אותם עם טקסט מפעיל קצר שבעזרתו ניתן להכין מד גשם. המורה יפעיל/תפעיל שיקול דעת לגבי משך ואופן התיווך של הטקסט בהתאם למאפייני הקבוצה. חשוב לדון בכל קבוצה שוב על שימוש בחומרים עמידים. על המורה להפנות את תשומת לב התלמידים למבנה הייחודי של הטקסט המכיל שני חלקים: חומרים דרושים, אופן ההכנה.

דוגמה מתוך המרשתת באתר <http://kinderland.co.il>

חומרים להכנת מד גשם

מיכל/בקבוק ריק ושקוף של ליטר וחצי
מספרים
סרט דביק עמיד למים

איך מכינים מד גשם?

1. גוזרים את הבקבוק בשליש מגובהו
2. מכסים את החתכים בסרט דביק עמיד למים
3. הופכים את החלק העליון וממקמים אותו בתוך הבקבוק בצורת משפך

כדאי לשאול שאלות שמטרתן לבסס אצל התלמידים ידע על מבנה טקסטים למטרות הפעלה, כגון:

- מדוע מחולק הטקסט לשני חלקים?
- מה חשיבות כל חלק?
- מדוע דווקא בסדר הזה?
- האם אפשר להחליף את סדר הופעת החומרים? מדוע?
- האם אפשר להחליף את סדר הופעת פעולות ההכנה? מדוע? מדוע הפעולות ממוספרות?
- מה הקשר בין כל פעולה?
- איפה עוד בכיתה או בבית ניתן למצוא טקסטים דומים?

ניתן להכין בנוסף את הטקסט כרצונות ולבקש מהתלמידים לסדר את הפעולות לפי הסדר הנכון (עם ספרות או בלעדיהן). (להעמקה באפיוני טקסטים למטרות הפעלה - [תוכנית הלימודים בחינוך הלשוני](#), [יחידת ההוראה "עפיפונים"](#)). לאחר סיום המפגש על מבנה הטקסט כל קבוצה מארגנת את החומרים הדרושים ובונה במפגש הבא עם המורה את מד הגשם שלה. גם במפגש זה יש לחזור לטקסט המקור ולבסס את הפעולות בהתאם לכתוב. מד הגשם ייבנה בשלב הזה ללא אמצעי המדידה (שנתות).

 (זמן משוער 1-2 מפגשים לכל קבוצה בהתאם לצורך. כעשרים דקות לכל מפגש)

3. מציגים את מדי הגשם וחושבים היכן להציבם - כל קבוצה בתורה תציג את מד הגשם שבנתה ותקבל משוב משאר התלמידים. לאחר סיום ההצגה חשוב לעורר את השאלה היכן נציב את מדי הגשם? לכתוב/להקליד לעיני התלמידים את ההצעות ולדון ביתרונות ובחסרונות של כל הצעה - כל קבוצה תבחר את המיקום האופטימלי מבחינתה ותנמק מדוע. (מקום ללא גג, גבוה, גדר ועוד). בהמשך תצא כל קבוצה לחצר בית הספר ותציב את מד הגשם שלה. ייערך סבב בחצר להצגת המיקומים השונים. ניתן להציע לכל קבוצה להציב שלט "מד הגשם של..." ולהכינו מחומרים עמידים למים.

4. חושבים כיצד נמדוד את כמות הגשם שהצטברה במד הגשם - לאחר כמה ימים שבהם יורד גשם, ומדי הגשם התמלאו במים, יש לזמן שיחה במליאה ולעורר את השאלה: כיצד נמדוד את כמות הגשם שהצטברה? יש לאפשר לתלמידים להעלות רעיונות ולבקש מהם לחפש בסביבה הלימודית רעיונות לאופן המדידה. ניתן להפנותם באופן ישיר למרכזון המתמטיקה המכיל אמצעי מדידה מגוונים כגון: קוביות, סרטים, מקלות ארטיק, כוסות, כלי מדידה מהמטבח, סרגל, סנטימטר. בשיח במליאה חשוב להדגיש את נושא אחידות אופן המדידה בקבוצות השונות - (אחרי הבחירה באופן המדידה יש למדוד באותו האופן בכל יום).

5. מודדים ומתעדים את כמות הגשם במד הגשם - במשך מספר הימים שייקבע, ימדדו ויתעדו התלמידים את כמות הגשם. חשוב לקשור בין פעולת המדידה למרכזון המדעים שמאפר מעקב אחר מזג האוויר העתידי. בנוסף, יש להפנות את התלמידים למרכזון המתמטיקה ולמלא את דף התיעוד:

היום הראשון	היום השני	היום השלישי	כמות כוללת			
	+		+		=	
כיצד מדדנו?		כיצד מדדנו?		כיצד מדדנו?		

6. **מציגים את כמות הגשמים שהצטברה ומסיקים מסקנות** - כל קבוצה בתורה תציג את דפי התיעוד והתרגיל החשבוני לאיסוף כמות מי הגשמים. רצוי לעורר שיח על התוצאות שהתקבלו והקשר שלהן לאופני המדידה. רצוי לשוחח גם על מגמות כלליות לגבי הימים שנבדקו דוגמת: ביום הראשון היה יותר גשם מהיום השני, ביום השלישי היה הכי הרבה גשם...

7. **מסכמים מה למדנו** - בזוגות, בקבוצות, במליאה ובכל דרך יצירתית הילדים יציגו את מה שלמדו בנושא עננים וגשם.

